

УЎК 5(075.3)
КБК 2я71
Т 13

Мурағтибон:

К. Т. Суяров, З. Ё. Тиллаева, З. Б. Сангирова, М. К. Юлдошева,
М. М. Авезов, М. Х. Баймуратова, Д. С. Азаматова, М. Т. Умаралиева,
У. Э. Алимұхамедова, С. Ғ. Ҳасанова, Д. Т. Ҳасанова, Д. Қ. Турдиева,
Н. В. Юсупова, Ғ. А. Пахрамова, Ш. М. Ғаниева

Эксперти байналмилалӣ:

Филиппа Гардом Халм

Муқарризон:

К. Сафаров - декани факултаи фанҳои табиии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тошканд ба номи Низомӣ, доктори илмҳои биологӣ, профессор.

Ш. Шарипов - декани факултаи география ва захираҳои табиии ба номи Мирзо Улуғбек, номзади илмҳои география, дотсент.

У.Халилов - ходими илмии пешбари институти ион-плазма ва технологияҳои лазерии Академияи илмҳои Ўзбекистон, доктори илмҳои физика ва математика (DSc).

Э. Хучанов - дотсенти кафедраи таълими методикаи физика ва астрономияи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тошканд ба номи Низомӣ, доктори фалсафа оид ба илмҳои педагогӣ (PhD).

И. Абдурахмонова - омӯзгори тоифаи олии фанни биологияи литсейи академии назди ДТРТ.

Фанҳои табиӣ (Матн): китоби дарсӣ синфи 1 / К. Суяров (ва диг.). – Тошканд: Маркази таълими Республика, 2021. – 88 саҳ.

ISBN 978-9943-7116-4-8

УЎК 5(075.3)
КБК 2я71

*Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки
китоби республика чоп шудааст.*

*Бо ҳамкориҳои ваколатхонаи ЮНИСЕФ дар Ўзбекистон
тайёр карда шудааст.*

*Макети оригиналӣ ва концепсияи дизайнӣ аз қониби
маркази таълими Республика коркард шудааст.*

АЛОМАТҲОИ ШАРТӢ:

– Ба саволҳо
ҷавоб диҳед

– Тадқиқоти хурд

– Дар хотир доред

– Мушоҳида кунед

– Супориш

ISBN 978-9943-7116-4-8

© Маркази таълими Республика, 2021

МУНДАРИҶА

БОБИ 1. ОЛАМИ АТРОФИ МО

Мавзӯи 1. Ман чӯяндаам!6

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 2. Табиати зинда ва бечон
(ғайризинда)-ро меомӯзем8

Мавзӯи 3. Организмҳои зинда10

БОБИ 2. РАСТАНИҶО

Мавзӯи 4. Барои инкишофи
растаниҳо чиҳо зарур аст?14

Мавзӯи 5. Гуногунии растаниҳо16

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 6. Сохти растаниҳо18

Кори лоиҳа

Мавзӯи 7. Шинонидан ва парвариши
растаниҳо20

БОБИ 3. ҲАЙВОНОТ

Мавзӯи 8. Барои зисти
ҳайвонот чиҳо зарур аст?24

Мавзӯи 9. Гуногунии ҳайвонот26

Мавзӯи 10. Инкишофи ҳайвонот28

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 11. Аҳамияти ҳайвонотро
меомӯзем30

БОБИ 4. ОБУ ҲАВО

Мавзӯи 12. Обу ҳаво чист?34

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 13. Чен кардани
ҳарорати ҳаво36

Мавзӯи 14. Намудҳои боришот38

БОБИ 5. ФАСЛҲОИ СОЛ

Мавзӯи 15. Тирамоҳ42

Мавзӯи 16. Зимистон44

Мавзӯи 17. Баҳор46

Мавзӯи 18. Тобистон48

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 19. Тасвир кардани
фарқият ва тағйироти
фаслҳои сол50

БОБИ 6. ҚОЙИ ЗИСТ

Мавзӯи 20. Қангал54

Мавзӯи 21. Табиати биёбон56

Мавзӯи 22. Ҳавзаи об58

БОБИ 7. ЗАМИН ВА КАЙҲОН

Мавзӯи 23. Дар осмон чиҳоро
мушоҳида кардан мумкин аст?62

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 24. Тасвир кардани Офтоб,
Замин ва Моҳ64

Мавзӯи 25. Рӯз ва шаб66

БОБИ 8. ГАРМӢ, РӢШНОӢ ВА ОВОЗ (САДО)

Мавзӯи 26. Гармӣ чист?70

Мавзӯи 27. Рӯшноӣ чист?72

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 28. Фарқияти манбаҳои
гармӣ ва рӯшноӣ74

Мавзӯи 29. Овоз (Садо)76

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 30. Ҳосил кардани овозҳо ...78

БОБИ 9. ҲАРАКАТ

Мавзӯи 31. Ҳаракат чист?82

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 32. Ҳаракат чӣ гуна
ба вучуд меояд?84

Мавзӯи 33. Дарси ҷамъбасти86

БОБИ 1

ОЛАМИ АТРОФИ МО

Мавзӯи 1

МАН ЧЎЯНДААМ!

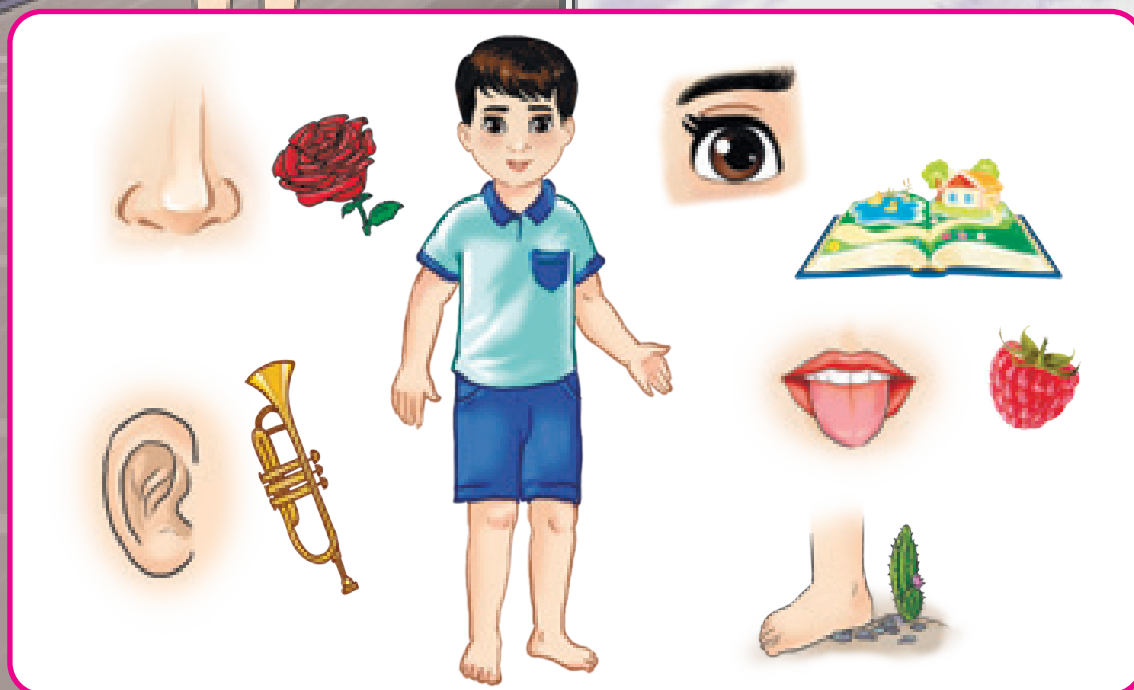
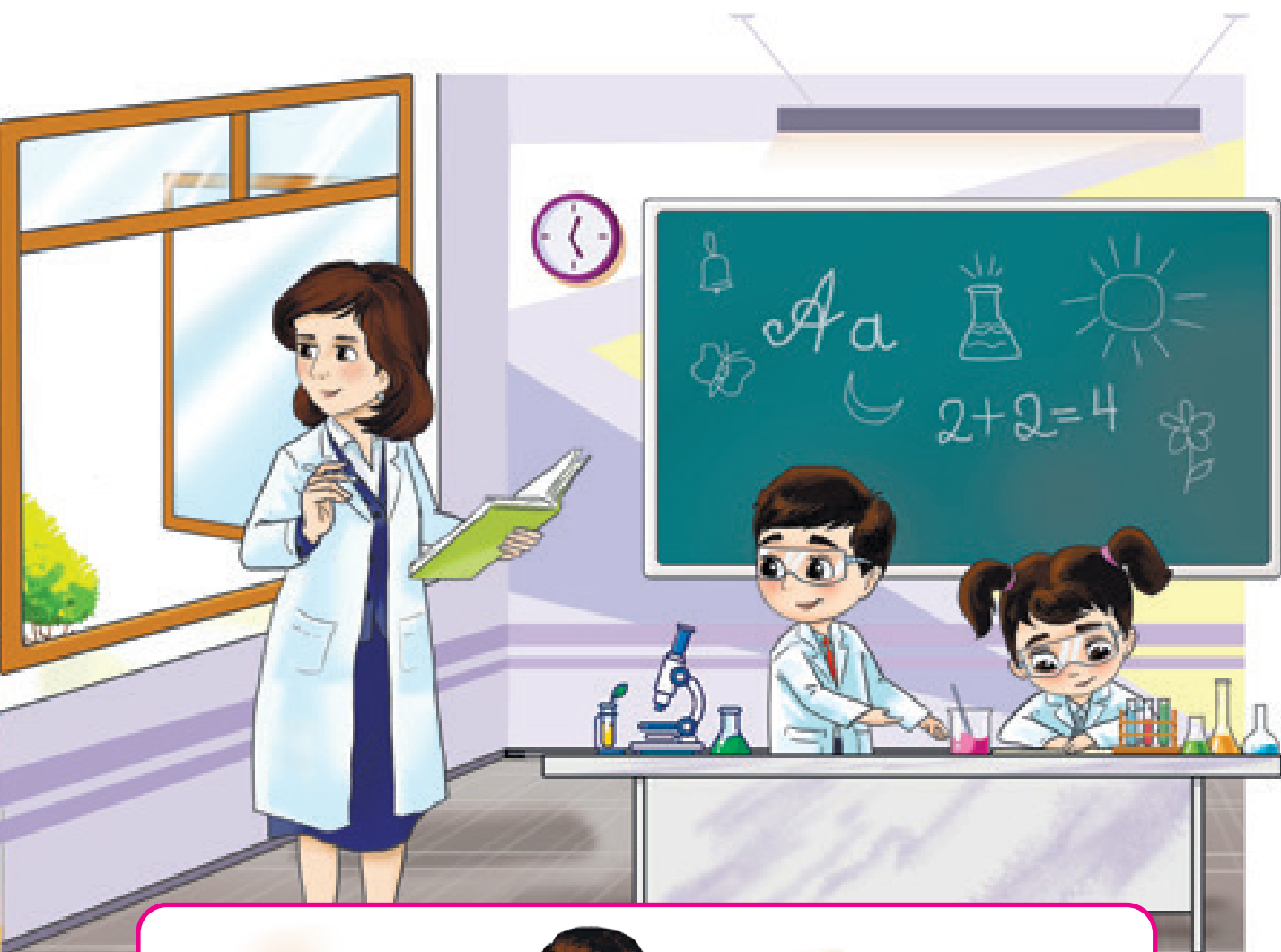
Табиатро чӣ гуна меомӯзем?

Омӯзандагони табиат – чўянда-гонанд!

Чўянда мушоҳида мекунад, чен мекунад, муқоиса мекунад, муайян мекунад ва хулоса мебарорад.

Барои омӯхтани табиат мо аз кадом
узвҳои ҳиссиамон истифода мебарем?

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

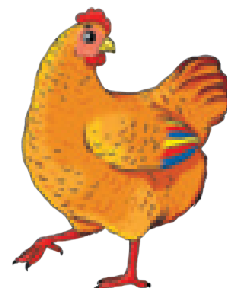
Мавзӯи 2

ТАБИАТИ ЗИНДА ВА БЕҶОН (ҒАЙРИЗИНДА)-РО МЕОМУӢЗЕМ

Ба табиати зинда ва беҷон чиҳо
дохил мешаванд?

Дар парранда ва пуфак чї гуна тағйирот содир шуд?

Ба мо лозим аст

Коғаз

Кирми
лойхўрак

Санг

Чангак

Пурбин
(лупа)

Тартиби ичро

- 1 Бо ёрии чангак кирми лойхўракро ба коғаз гузоред.
- 2 Бо ёрии пурбин кирми лойхўракро мушоҳида кунед.
- 3 Сангро аз қояш такон диҳед.

Дар ҳаракати табиати зинда ва
чисми бечон чї гуна фарқ ҳаст?

Мавзӯи 3

ОРГАНИЗМҲОИ ЗИНДА

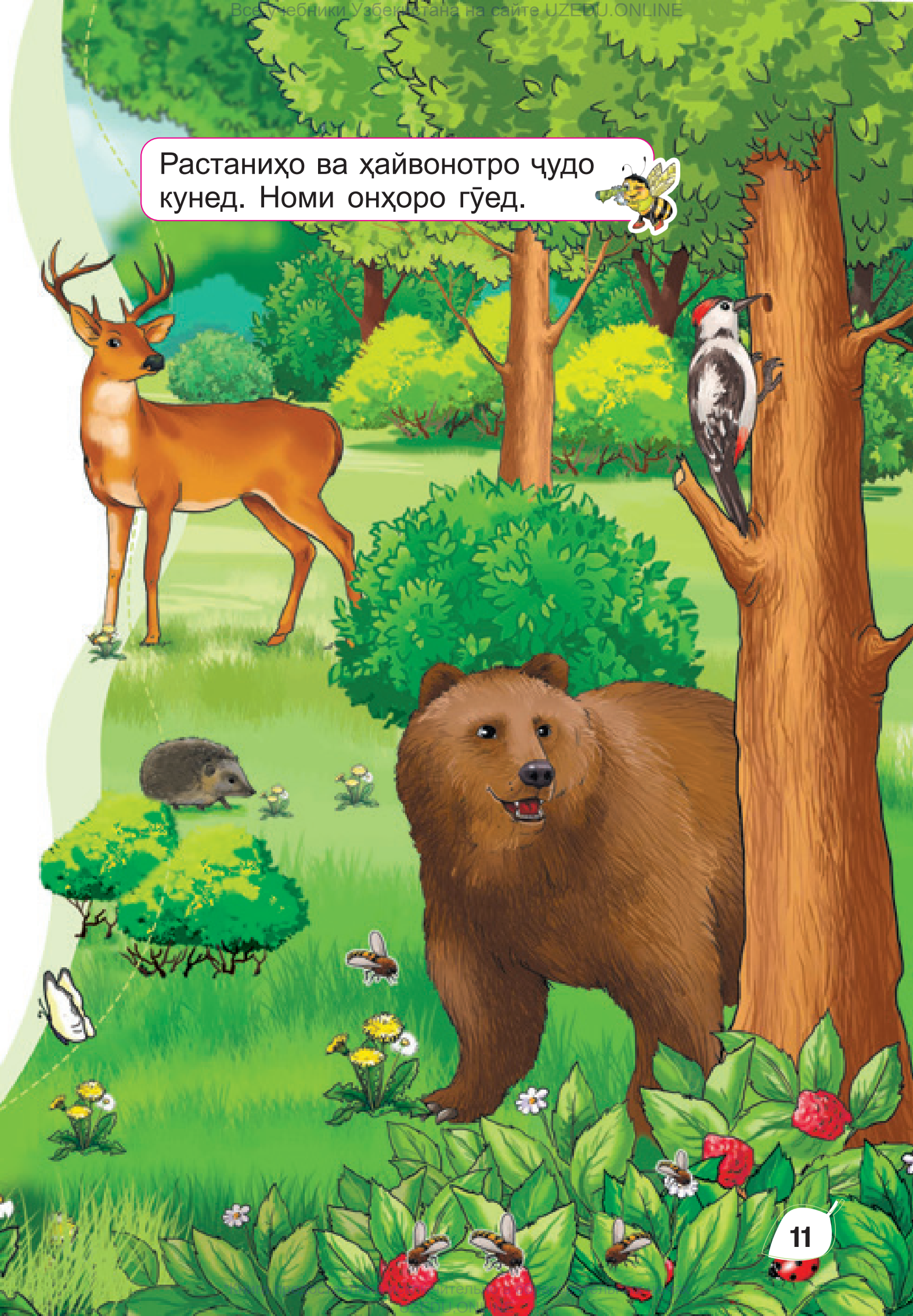
Бачаҳо чӣ кор доранд?
Шумо кадом ҳолатҳои дар расм бударо
дуруст меҳисобед?

Растаниҳо, ҳайвонот ва одамон орга-
низмҳои зинда мебошанд.

Онҳо ғизо мегиранд, нафас мекашанд,
ҳаракат мекунанд, калон мешаванд ва
инкишоф меёбанд.

Растаниҳо ва ҳайвонотро ҷудо
кунед. Номи онҳоро гӯед.

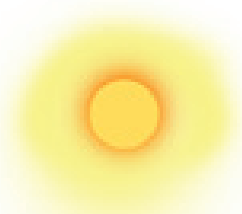

БОБИ 2 РАСТАНИҲО

Мавзӯи 4

БАРОИ ИНКИШОФИ РАСТАНИҲО ЧИҲО ЗАРУР АСТ?

Офтоб

Ҳаво

Об

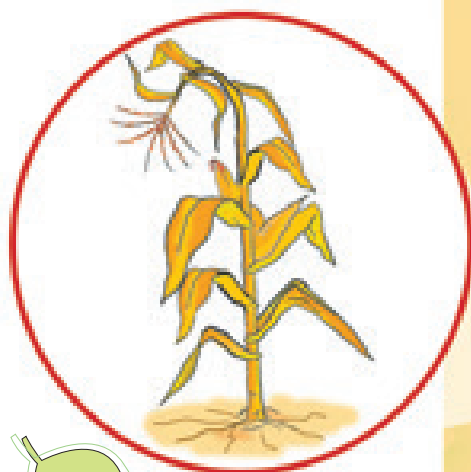

Хок

Барои чӣ ҷуворимакка
хуб нашьунамо наёфт?

Чаро ҷуворимакка хушк шуд?

Барои чӣ замин нарма карда
мешавад?

Барои хуб нашъунамо ёфтани
растанӣ чиҳо зарур аст?

Мавзўи 5 ГУНОГУНИИ РАСТАНИҲО

Растанихо ба кадом гурӯҳҳо
чудо мешаванд?

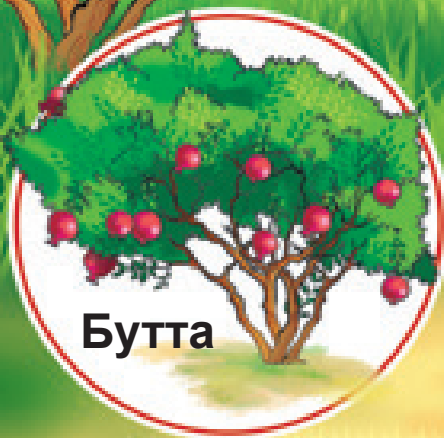
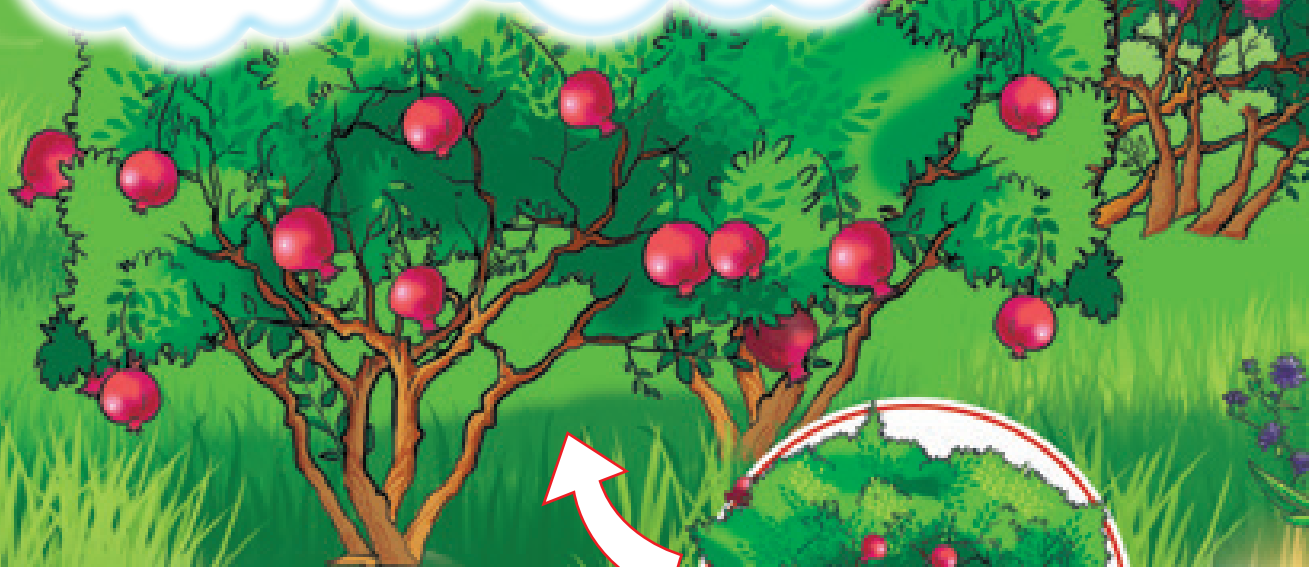

Дарахт — растаниест, ки
якто пояи ғафси чӯбӣ
дорад.

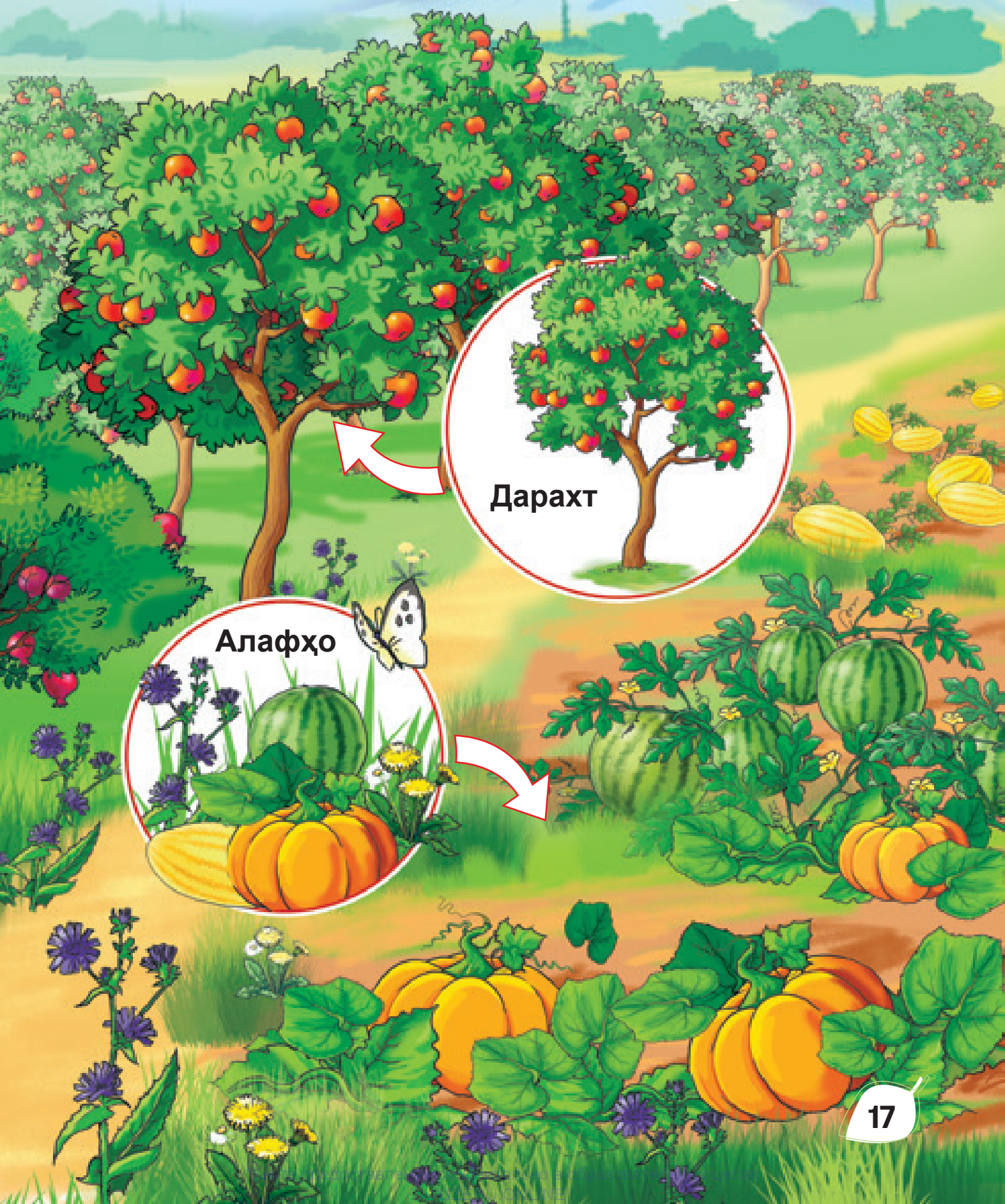
Бутта — растаниест, ки
якчанд пояҳои чӯбӣ дорад.

Алафҳо — растаниест, ки пояш
сабз аст.

Бутта

Ба дарахт, бутта ва алафҳо кадом
растаниҳо дохил мешаванд?

Дарахт

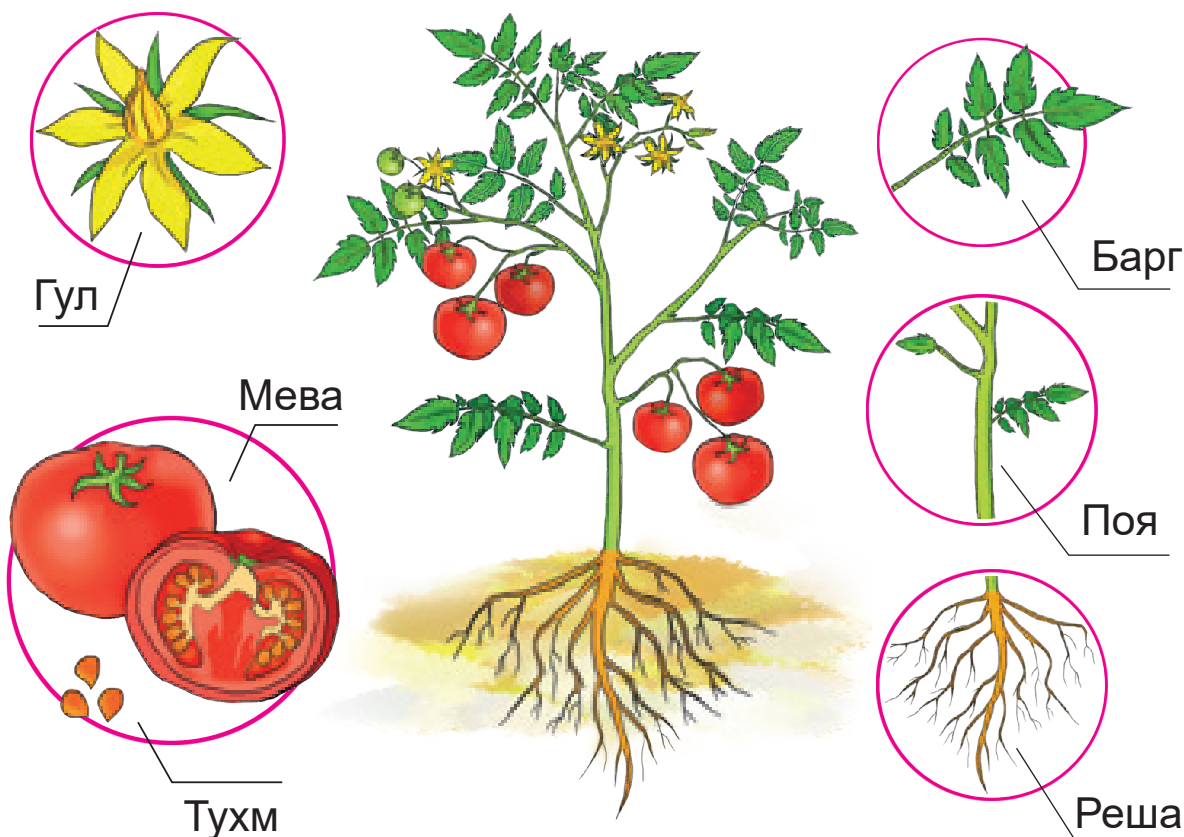
Алафҳо

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 6

СОХТИ РАСТАНИҲО

Дар расм кадом растаниҳо тасвир ёфтааст?
Растаниҳо ба кадом қисмҳо ҷудо мешаванд?

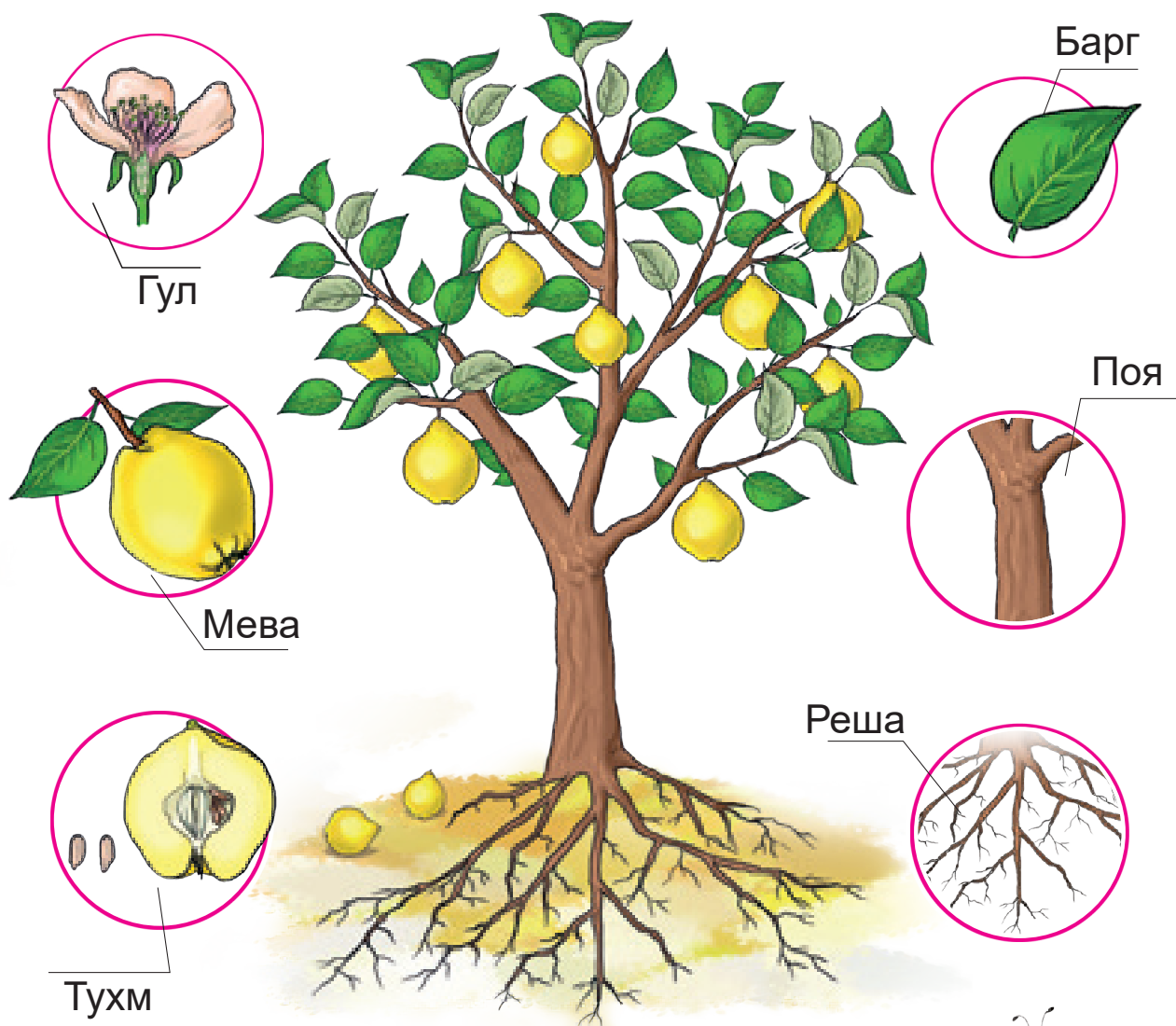

Дар помидор чандто гул ва мева ҳаст?

Аз помидор чиҳо тайёр кардан мумкин?

Дуто биҳӣ пухта ба замин афтод.
Дар дарахт чандто биҳӣ боқӣ монд?

Аз биҳӣ чиҳо тайёр
карда мешаванд?

STEM Science & Technology

КОРИ ЛОИҲА

Мавзӯи 7

**ШИНОНИДАН ВА ПАРВАРИШИ
РАСТАНИҲО**

Санги
дажғол
(керамзит)

Хоки
боғ

Растании
решадор

Торф

Куракча

Тубаки
гул

Нурии
маъданӣ

Зарфи об

1. Хок, нурии маъданӣ
ва торф омехта карда
мешаванд.

3. Тубаки гул
то нисфаш бо
омехтаи хок пур
карда мешавад.

4. Растании
решадор дар
тубаки гул ҷойгир
карда мешавад.

5. Растании дар тубаки
гул буда бо хок пур карда
мешавад.

2. Ба тубаки
гул санги
дажғол
андохта
мешавад.

7. Ба растанӣ об
рехта мешавад.

6. Хоки атрофи
растанӣ бо
даст фишурда
мешавад.

Растаниро парвариш кунед
ва нащъунамо ёфтани онро
мушоҳида кунед.

БОБИ 3 ҲАЙВОНОТ

Мавзӯи 8

БАРОИ ЗИСТИ ҲАЙВОНОТ ЧИҲО
ЗАРУР АСТ?

- Ҳаёти ҳайвонотро мушоҳида кунед. Ҳайвонҳо чӣ кор доранд?
- Ҳайвонҳо барои эҳтиёҷи худ чизҳои заруриро чӣ хел пайдо мекунанд?

Ҳайвонот организмҳои зинда
мебошанд. Барои зисти ҳайвонот
хӯрок, об, ҳаво ва ҷойи зист зарур аст!

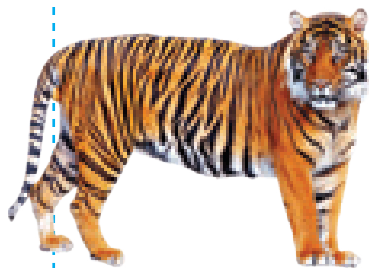
Ҳайвонот ғизо мегиранд, нафас
мекашанд, ҳаракат мекунанд, калон
мешаванд ва афзоиш меёбанд.

Мавзӯи 9

ГУНОГУНИИ ҲАЙВОНОТ

Ҳайвоноти сутунмӯҳрадор

Ширхорон

- Бачаи худро бо шир парвариш мекунад.
- Ҷисмаш бо пашм пӯшонида шудааст.

Паррандагон

Ҷисмаш бо парҳо пӯшонида шудааст.

Ҳазандагон

Ҷисмаш бо тангачаҳо пӯшонида шудааст.

Дар об ва хушкӣ зиндагикунандагон

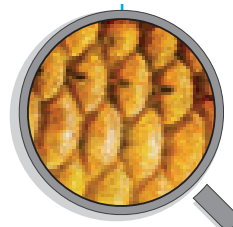
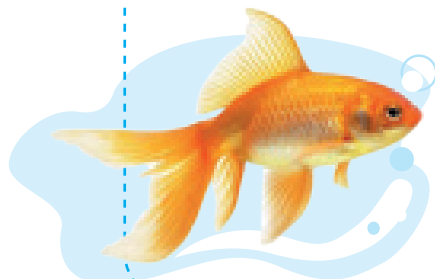

Ҷисмаш аз пӯсти бо луоб пӯшонида шуда иборат аст.

Моҳиҳо

- Бо ёрии узвҳои шинокунандашон ҳаракат мекунанд.
- Ҷисмаш бо тангачаҳо пӯшонида шудааст.

Ҳайвонҳои бесутунмӯҳра

- Ҳайвонот аз рӯйи ғизогири дарранда ва растанихӯр мешаванд.
- Даррандаҳо аз дигар ҳайвонҳо ғизо мегиранд.
- Ҳайвонҳои алафхӯр аз растаниҳо ғизо мегиранд.

Ҳайвонҳои дар поён додашударо ба кадом гурӯҳҳо ҷудо кардан мумкин?

Мавзӯи 10

ИНКИШОФИ ҲАЙВОНОТ

- Ҳайвонҳо бо кадом аломатҳояшон ба модари худ монанданд?
- Ҳайвонҳо бо кадом аломатҳои худ аз модарашон фарқ мекунанд?

Асп ва тойча

Шутур ва шутурбача

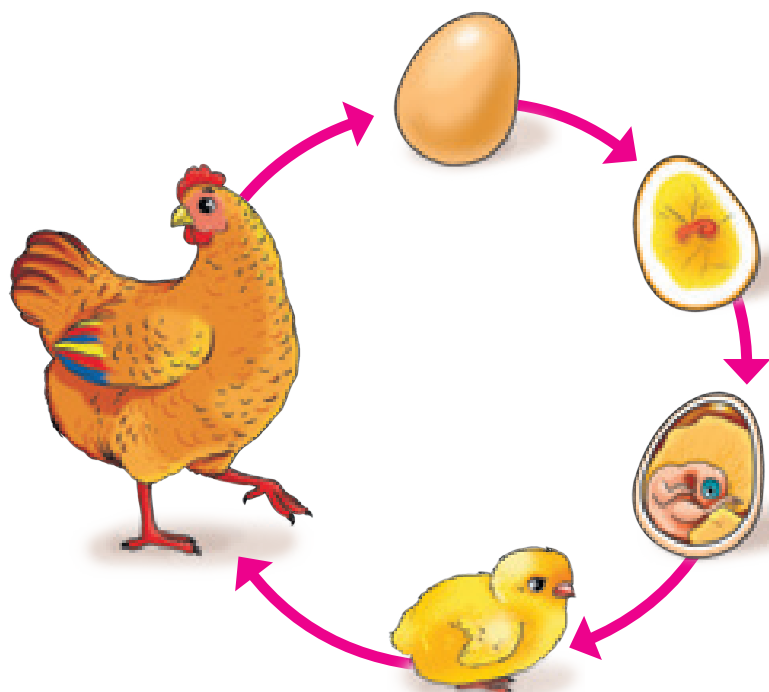
Гўсфанд ва барра

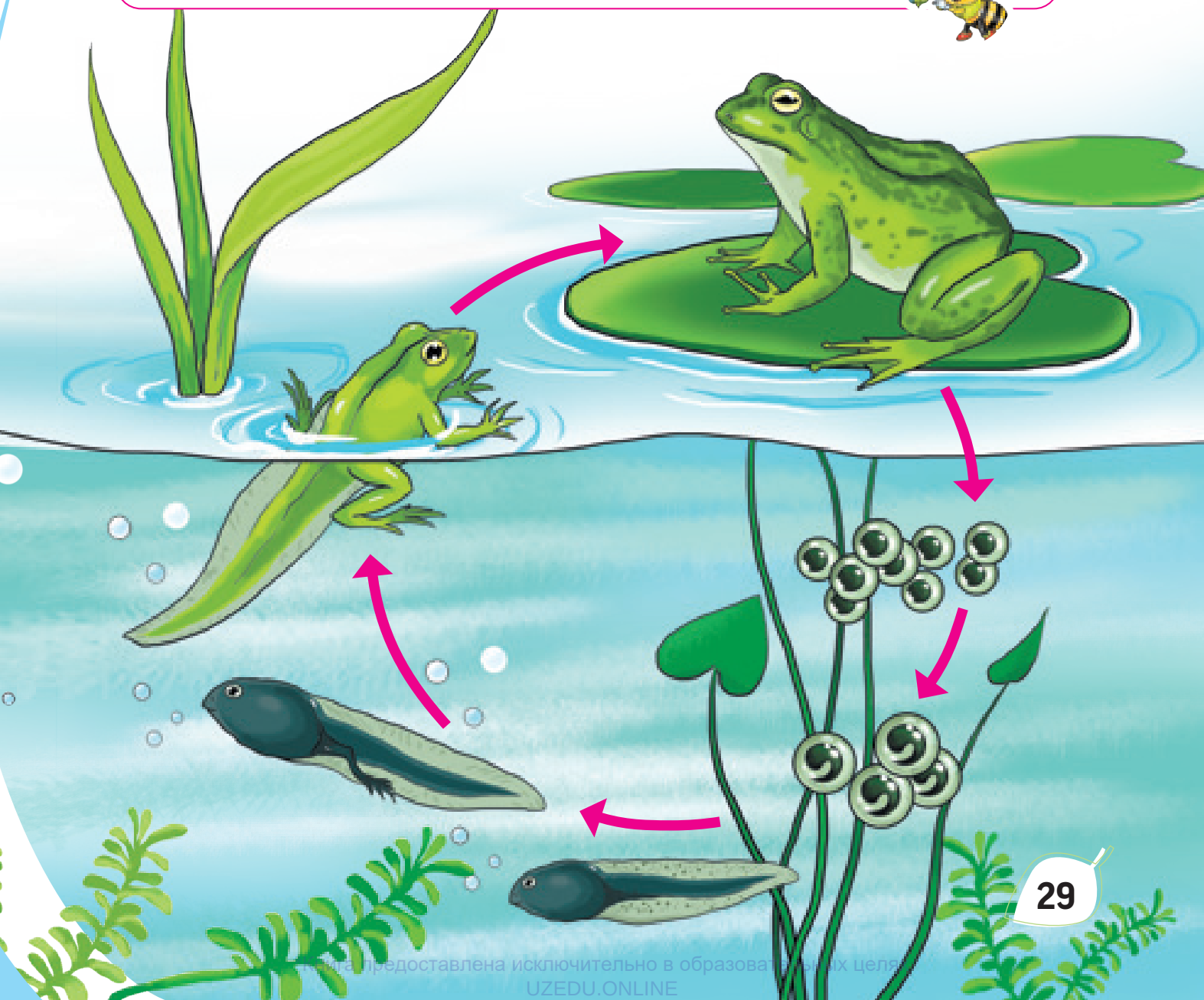
Буз ва бузғола

Гов ва гўсола

Қараёни инкишофёбии ҳайвонотро мушоҳида кунед.
Дар онҳо чӣ гуна тағйиротҳо содир шуд?

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 11

АҲАМИЯТИ ҲАЙВОНОТРО МЕОМЎЗЕМ

Одамон барои чӣ ҳайвонотро
парвариш мекунанд?

Ин маҳсулотҳо аз кадом ҳайвонҳо гирифта мешавад?

Сифати тухмро чӣ тавр муайян мекунем?

Ба мо лозим аст

2 дона тухм

2-то стакан

Об дар зарф

Тартиби иҷро

- 1 Ба 2-то стакан то нисфаш об резед.
- 2 Ба стаканҳои об рехта яктогӣ тухм андозед.
- 3 Дар об ҷойгиршавии тухмҳои дар стакан бударо мушоҳида кунед.

Тухми кӯҳна

Тухми нав

Тухми кӯҳнаро истеъмол кардан намешавад.

БОБИ 4

ОБУ ҲАВО

Мавзӯи 12

ОБУ ҲАВО ЧИСТ?

Ҳолати обу ҳаворо шарҳ диҳед.

6 : 00

Дар давоми рӯз тағйирёбии обу ҳаворо мушоҳида кунед.

Саҳарӣ каме салқин мешавад.

10 : 00

Баъд офтоб баромада, нисфирӯзӣ ҳаво гарм шуд.

14 : 00

Баъди нисфирӯзӣ осмонро абр фаро гирифт ва борон борид.

Дар давоми рӯз тағйир ёфтани ҳаворо **обу ҳаво** меноманд.

- Дар кадом расм ҳавои боронӣ тасвир карда шудааст?
- Дар кадом вақти рӯз ҳаво салқин мешавад?

Дар асоси ҷадвал дар бораи **обу ҳаво** матн тартиб диҳед.

Имрӯз	Абр	Шамол	Борон
Саҳарӣ	×	✓	×
Пагоҳӣ	✓	✓	×
Нисфирӯзӣ	✓	×	✓
Бегоҳирӯзӣ	×	×	×

Обу ҳаво зуд-зуд тағйир ёфта меистад.

Бегоҳирӯзӣ ҳаво кушода шуд.

Шабона ҳаво салқин шуд.

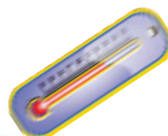
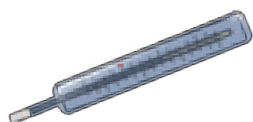

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 13 ЧЕН КАРДАНИ ҲАРОРАТИ ҲАВО

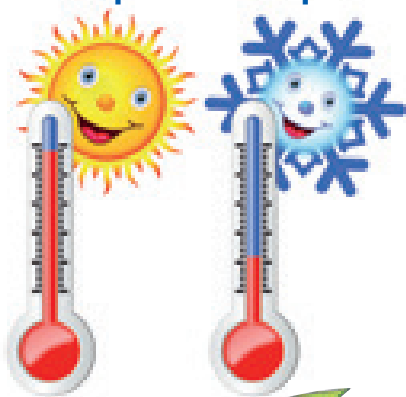

Бо кадом термометр ҳарорати ҳаво чен карда мешавад?

Мо ҳар рӯз бо воситаи телевизион ва интернет гарм, нарм ё хунук будани ҳаворо дониста мегирем. Инҳо **ҳарорати ҳаво** мебошанд.

Термометри ҳавосанҷ

Ҳарорати ҳаво бо ёрии **термометр** чен карда мешавад.

Дар ҳавлии мактаб

Дар синфхона

Ба мо лозим аст

Термометри ҳавосанҷ

Коғаз

Ручка

Тартиби иҷро

- 1 Бо ёрии термометри ҳавосанҷ ҳарорати синфхонаро чен кунед ва натиҷаро ба коғаз нависед.
- 2 Бо ёрии муаллиматон ҳарорати ҳавлии мактабро чен кунед ва натиҷаро ба коғаз нависед.
- 3 Натиҷаҳои ченкуниро муқоиса кунед.

Сабабҳои мумкин будани тағйир додани ҳарорати хона ва тағйир дода натавонишани ҳарорати ҳавлии мактабро фаҳмонед.

Мавзӯи 14

НАМУДҲОИ БОРИШОТ

Кадам намудҳои сӯхторро медонед?

Дар вақти ҳаво хеле хунук будан **барф** меборад.

Обе, ки аз абрҳо дар шакли қатра меафтад, **борон** ном дорад.

- Чӣ гуна тарафҳои мусбии боришот вучуд дорад?
- Мо худро аз боришот чӣ гуна муҳофизат мекунем?

Борон, барф, дўл ва **жола** намудҳои боришот ба ҳисоб мераванд.

Аксар вақт пас аз борон ва жола **тирукамон** пайдо мешаванд.

Агар дар вақти борон боридаи ногаҳон ҳаво сард шавад, **дўл** ҳосил мешавад.

Агар борон дар муддати кӯтоҳ бо шиддат борад, ин **жола** аст.

БОБИ 5

ФАСЛҲОИ СОЛ

Мавзӯи 15 ТИРАМОҲ

Фасли тирамоҳро чӣ гуна тасаввур мекунед?

Тирамоҳ, зимистон, баҳор
ва тобистон – фаслҳои
сол аст.

- Дар тирамоҳ дар ҳаёти растанӣ (наботот) ва ҳайвонот чӣ гуна тағйирот содир мешавад?
- Дар тирамоҳ одамон бо кадом корҳо машғул мешаванд?
- Барои чӣ ин фаслро **тирамоҳи тиллоӣ** меномем?

Дар тирамоҳ баргҳои
дарахтон зард шуда,
мерезанд.

Сентябр, октябр ва ноябр
моҳҳои тирамоҳианд.

Аз дашту саҳроҳо ҳосилро ҷамъ карда,
ба зимистон тайёри мебинанд. Паррандагон
ба кишварҳои гарм парида мераванд.

Мавзӯи 16

ЗИМИСТОН

Фасли зимистонро тасвир кунед.

- Ҳодисаҳои табиати дар фасли зимистон содир мешударо гӯед.
- Дар зимистон ҳайвонҳо чӣ кор мекунанд?
- Дар фасли зимистон бачагон чӣ гуна бозиҳо мебозанд?

Декабр, январ ва феврал
МОҲҶОИ ЗИМИСТОН мебошанд.

Зимистон – фасли хунуктарини сол аст. Дар фасли зимистон ҳаво асосан сард ва абри шуда, барф меборад. Дар хунукӣ сатҳи об ях мекунад.

Мавзӯи 17

БАҲОР

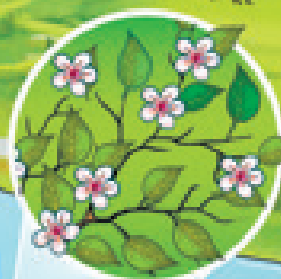
Дар фасли баҳор табиат
чӣ гуна ранг мегирад?

- Кадом растаниҳо муждарасони фасли баҳор ба ҳисоб мераванд?
- Оё кадом паррандагон сафири баҳор буданахро медонед?

Дарахтон муғча баста
гул мекунанд.

Тағйиротҳои ба худ хоси
фасли баҳорро гӯед.

Дар баробари омадани баҳор табиат
бедор мешавад. Паррандагон париди
меоянд. Ҳаво гарм шудан мегирад.

Дар саҳроҳо кор оғоз мешавад. Дар
фасли баҳор “Наврӯз” ҷашн гирифта
мешавад.

Март, апрел ва май моҳҳои
баҳорӣ мебошанд.

Дар баробари омадани тобистон
дар табиат чӣ гуна тағйирот
содир мешавад?

- Дар тобистон одамон бо
чӣ кор машғул мешаванд?
- Дар фасли тобистон дар
табиат чӣ гуна тағйирот ба
амал меоянд?

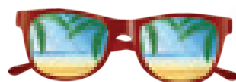

Июн, июл ва август
МОҲҲОИ ТОБИСТОН
мебошанд.

Расмҳои ба фасли тобистон вобаста бударо ёбед.

Тобистон - фасли гармтарини сол аст. Дар тобистон бисёр меваҳо мепазанд. Бо омадани тобистон таътилҳо оғоз ёфта, бачагон ба истироҳатгоҳҳо мераванд.

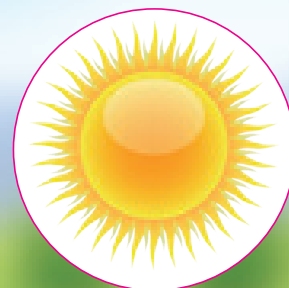
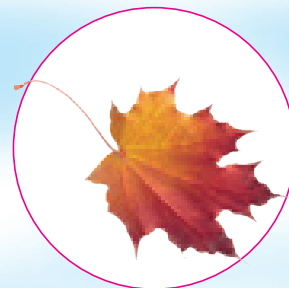
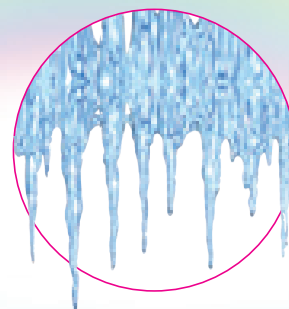
МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 19

ТАСВИР КАРДАНИ ФАРҚИЯТ ВА
ТАҒЙИРОТИ ФАСЛҲОИ СОЛ

- Расмҳо ба кадом фаслҳо тааллуқ доранд?
- Тағйиротҳои доир ба фаслҳо вобаста бударо дар дафтари машқатон тасвир кунед.

The background of the page is a stylized illustration. The top half shows a bright, hazy desert landscape with rolling sand dunes under a large, glowing sun. Two camels, one with a rider, are walking across the dunes. The bottom half of the page shows a lush green forest of tall evergreen trees, with a body of water visible in the distance. A white cloud-like shape with a blue outline is positioned in the center, containing the text.

БОБИ 6
ҶОЙИ ЗИСТ

Ҷангалро чӣ гуна
тасаввур мекунед?

Ҷангал ҷойҳои аз алафҳои зич,
буттаҳо ва дарахтон иборат буда
мебошанд. Дар ҷангал ҳайвонот ва
паррандагон зиндагӣ мекунанд.

Аз сабаби зич сабзидани растаниҳо
ба баъзе ҷойҳои ҷангал нурҳои офтоб
кам мерасад. Дар чунин ҷойҳо заҳ
(намӣ) зиёд шуда, **ботлоқҳо** ҳосил
мешавад.

- Чаро дар ҷангалҳо алафу растаниҳо зич месабзанд?
- Агар шумо дар ҷангал роҳатонро гум кунед, чӣ кор мекардед?

Номҳои ҳайвонҳои дар расм бударо гӯед ва онҳоро дар дафтари машқатон нависед.

Дар рӯи замин ҷангалҳо хеле каманд. Онҳоро нигоҳубин ва муҳофизат карданамон лозим!

Мавзӯи 21 ТАБИАТИ БИЁБОН

Биёбонро чӣ гуна тасаввур мекунед?

- Чаро дар биёбон наботот ва ҳайвонот хеле каманд?
- Дар биёбон чӣ гуна растаниҳо мерӯянд?

Саксавул

Харгӯш

Растаниҳо ва ҳайвоноте, ки дар биёбон зиндагӣ мекунанд, ба гармӣ ва беобӣ мутобиқ мешаванд.

Газ, юлғун

Сузмор

Каждум

Дар биёбонҳо ҳаво хеле гарм ва тафсон мешавад. Онҳо майдонҳои калонро ишғол мекунанд. Дар биёбон растанӣ (наботот) ва ҳайвонот хеле каманд.

Шутур

Дар биёбон ҳайвонҳои хазанда ва ширхорони дар хушксолӣ мутобиқ шуда зиндагӣ мекунанд.

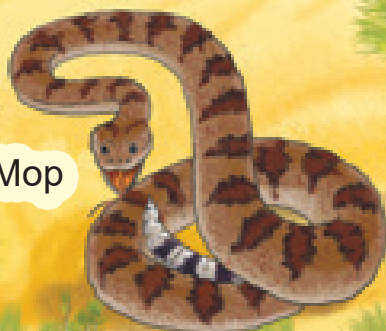
Тавушқон

Сангпушт

Мор

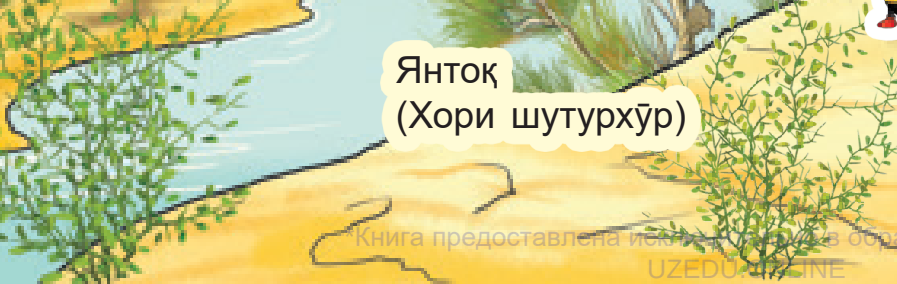
Дар биёбонҳо сатҳи заминро регҳо ихота кардааст.

Юрмон

Янтоқ
(Хори шутурхӯр)

Мавзӯи 22 ҲАВЗАИ ОБ

Наҳанги кабуд

Шумо уқёнусро
чӣ гуна тасаввур
мекунед?

Шӯрмоҳӣ

Делфин

- Оё шумо уқёнусро дар телевизион дидаед?
- Чаро обҳои уқёнусро нӯшидан намешавад?

Уқёнус – бузургтарин
ҳавзаи об дар рӯи
замин аст.

Кӯсамоҳӣ
(Акула)

Дар уқёнуҳо низ ҳаёт вуҷуд дорад. Дар он ҷо
бисёр намудҳои наботот ва ҳайвонотро дучор
шудан мумкин.

Ҳаштпо

Ситораи
баҳрӣ

Моҳихӯрак

Обҳои уқёнус бо таъсири шамол
мавҷҳо ҳосил мекунанд.

Паррандаи моҳигир

Сангушти
баҳрӣ

Наботот ва ҳайвоноти ба уқёнус хос
бударо нишон диҳед.

Озодмоҳӣ

Обҳои уқёнус шӯр буда,
нӯшидан намешавад.

Обсабзаҳои баҳр

Дар уқёнусҳо наҳанг, делфин,
акула ва ҳар гуна моҳиҳо
зиндагӣ мекунанд.

БОБИ 7

ЗАМИН ВА КАЙҲОН

Мавзӯи 23

ДАР ОСМОН ЧИҲОРО МУШОҲИДА КАРДАН МУМКИН АСТ?

Осмонро мушоҳида кунед.
Чиҳоро мебинед?

Дар осмон дар ҳар гуна вақти рӯз
ҳар хел манзараҳоро мушоҳида
карданамон мумкин.

- Чаро ситораҳо рӯзона намоён намешаванд?
- Шабона дар осмон боз чиҳо ба назар намоён мешаванд?

Рӯзона дар осмон Офтоб,
абрҳо ва паррандагони парвоз
карда истодаро мушоҳида
карданамон мумкин.

Дар рӯзҳои абрнок паррандагон пасттар
парвоз мекунанд. Ин тағйир ёфтани ҳаво ва
бориши боронро мефаҳмонад. Ҳангоми ҳавои
кушод бошад, баръакс, паррандагон баланд
парвоз мекунанд.

Шабона ситораҳо ва Моҳ намоён мешаванд.
Ситораҳо аз сабаби аз Замин хеле дур ҷойгир
шуданашон ба назар хурд маълум мешаванд.

Моҳ аз Замин хеле хурдтар аст. Он нисбат
ба ситораҳо наздиктар ҷойгир шудааст.

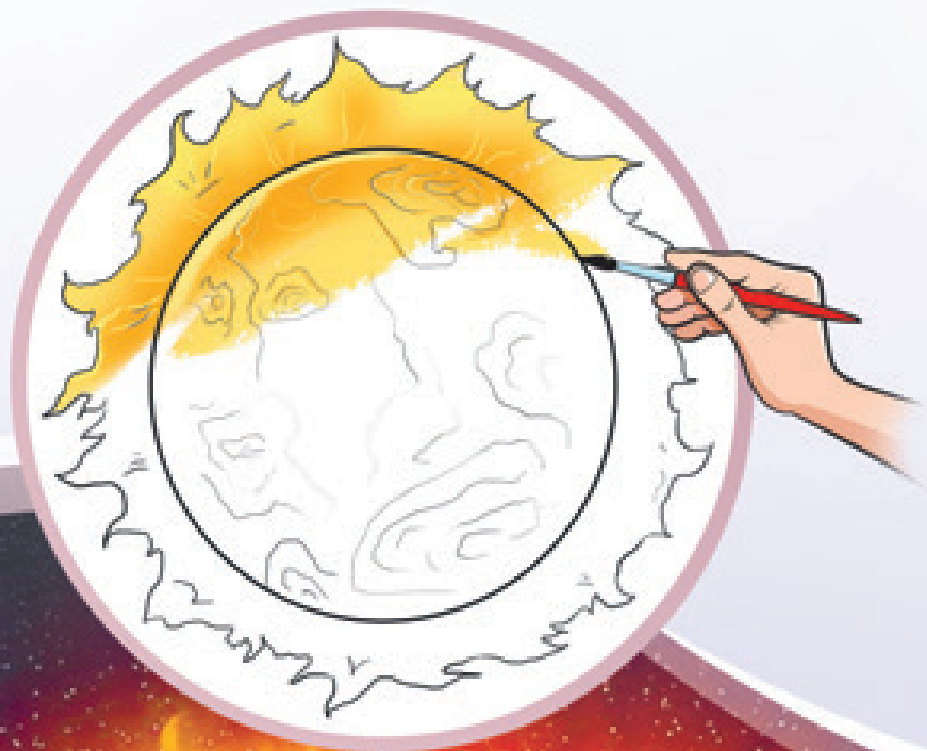
Рӯзона Офтобро, шабона бошад,
Моҳ ва ситораҳоро мушоҳида
карданамон мумкин.

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 24

ТАСВИР КАРДАНИ ОҒТОБ,
ЗАМИН ВА МОҲ

Ба мо лозим аст

Рангҳо

Мўқалам

Тартиби иҷро

1. Офтоб, Моҳ ва Заминро бо ранги худатон тасаввуркарда ранг кунед.
2. Аз Офтоб ва Моҳ кадомаш ба Замин наздиктар аст?
3. Онҳоро аз рўйи калониашон пайиҳам қойгир кунед.

Мавзӯи 25 РӯЗ ВА ШАБ

Оё шумо тулӯъ (баромадан) ва ғуруб (нишастан)-и Офтобро мушоҳида кардаед?

- Кадом растанӣ ё ки ҳайвон аз ивазшавии шабу рӯз дарак медиҳад?
- Шумо рӯзона ва шабона бо чӣ корҳо машғул мешавед?

Вақти аз ғуруб то тулӯи Офтобро **шаб** меноманд.

Тулӯъ ва ғуруби Офтоб ивазшавии шабу рӯзро мефаҳмонад.

Дар асоси ҷадвал матн тартиб диҳед.

Рӯзҳои ҳафта	Вақти тулӯи Октоб	Вақти ғуруби Октоб
Душанбе	6:50	17:50
Сешанбе	6:48	17:51
Чоршанбе	6:47	17:52
Панҷшанбе	6:45	17:54
Ҷумъа	6:44	17:56
Шанбе	6:43	17:58
Якшанбе	6:40	18:00

Вақти аз тулӯ то ғуруби Октобро
рӯз меномем.

БОБИ 8
ГАРМЇ, РЇШНОЇ ВА
ОВОЗ (САДО)

STEM Science & Technology

Мавзӯи 26 ГАРМӢ ЧИСТ?

Кафҳои худро ба ҳам
молиш диҳед.
Чиро ҳис кардед?

Офтоб – манбаи гармӣ аст.
Офтоб ба мо гармӣ ва рӯшноӣ медиҳад.

Шумо дар расми зерин чӣ ҳоро
мебинед?

Ҳангоми сӯхтани ҳезум чӣ
гуна чараёро мушоҳида
кардан мумкин?

Шумо кадом манбаъҳои гармиро медонед?

Дар хонаатон аз кадом воситаҳои гармидиҳанда истифода мебаред?

Ба мо лозим аст

Стакан

Оби гарм

Қошук

(чумча)-

ҳои чўбӣ

ва филизӣ

(металлӣ)

Тартиби иҷро

1. Ба стакан оби гарм резед.
2. Қошуқи чўбиро ба оби гарм андозед.
3. Қошуқи металлиро ба оби гарм андозед.
4. Қошукҳоро аз об бароред.

Ба қоидаҳои бехатарӣ риоя кунед.

Кадам қошук гармтар аст?

Қисмҳои металлӣ гармиро хуб мегузаронанд.

Қисмҳои чўбӣ гармиро хуб намегузаронанд.

STEM Science & Technology

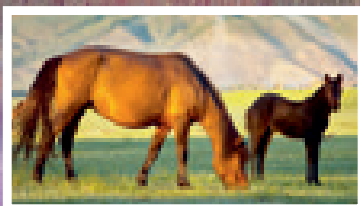
Мавзӯи 27 РЎШНОЙ ЧИСТ?

Чашмони худро пӯшед, пас кушоед.
Чиро эҳсос кардед?

Аз сабаби рӯшной ҳама чизи дар
атрофамон бударо дида метавонем.
Ҳангоми чашмонамонро пӯшидан,
фақат торикиро ҳис мекунем.

Таъсири рӯшноиро ба муҳити атроф мушоҳида
мекунем.

Рӯшной барои зист ва инкишофи одамон,
ҳайвонот ва наботот зарур аст!

Дар расм чихоро мебинед?

Пас аз ғуруби Офтоб, чароғҳои кӯча
фурӯзон мешаванд.

Манбаъҳои табиӣ ва сунъии рӯшноиро гӯед.

Ба мо лозим аст

Фонуси
кисагӣ

Коғази
сафед

Коғази
картон

Тасмаи
шаффоф

Тартиби иҷро

1. Фонусро даргиронда, рӯшноиро ба коғази картон равона мекунем ва гузариши нурро мушоҳида мекунем.
2. Фонусро даргиронда, рӯшноиро ба коғази сафед равона мекунем ва гузариши нурро мушоҳида мекунем.
3. Фонусро даргиронда, рӯшноиро ба тасмаи шаффоф равона мекунем ва гузариши нурро мушоҳида мекунем.

Рӯшноӣ аз ҷисмҳои шаффоф хуб мегузарад. Дар оинаи тирезаҳои синфхонаҳо ва хонаҳо ҷисмҳои шаффоф (оинаи шишагӣ) насб карда мешаванд. Аз ҳамин сабаб хонаҳо равшан мешаванд.

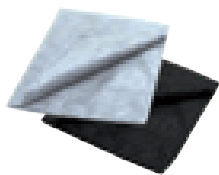

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 28

ФАРҚИЯТИ МАНБАӢҲОИ
ГАРМӢ ВА РӢШНОӢ

Ба мо лозим аст

Чароғ (лампа)-и
мизӣТермометр
(ҳароратсанҷ)Матои сафед
ва сиёҳ

Тартиби иҷро

- 1 Чароғи мизро ба болои миз гузоред ва фурӯзон кунед.
- 2 Матоъҳои сафед ва сиёҳро қат карда, дар байни онҳо термометрро ҷойгир кунед.
- 3 Пас аз 5-6 дақиқа матоъҳоро аз зери чароғ гиред.
- 4 Нишондоди термометрҳои дар байни матоъҳо бударо навишта гиред.

Оё гарм шудани матоъро ҳис кардед?
Оё дар нишондоди термометрҳо фарқ ҳаст?

Бо таъсири рӯшной нисбат ба матои сафед матои сиёҳ бисёртар метафсад.

Шумо дар ҳаёти ҳаррӯзаатон аз кадом манбаъҳои гармӣ ва рӯшной истифода мебаред?

Манбаъҳои рӯшной аз худ равшанӣ ва гармӣ мебароранд.

Мавзӯи 29 ОВОЗ (САДО)

- Мо овозҳоро бо воситаи кадом узви эҳсос мешунавем?
- Шумо кадом овозҳоро медонед?

Мо овозҳоро бо ёрии
гӯшҳоямон мешунавем.

Бачаҳо кадом овозҳоро гӯш мекунаанд?

- Оё ин овозҳо барои бачагон писанд аст?
- Шумо инро чӣ хел муайян кардед?

Манбаъҳои овоз

Боз кадом манбаъҳои овозро медонед?

Дар атрофамон кадом овозҳо мавҷуданд?

Чашмони худро пӯшед ва бо дастҳоятон гӯшҳои худро пӯшонед.

Тасаввур кунед, агар шумо:

- дар боғи ҳайвонот;
- дар кӯҳ;
- дар лаби дарё бошед, кадом овозҳоро мешунавед?

Овозҳо дилписанд, нохуш, оҳангдор ва пурғавғо мешаванд.

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 30 ҲОСИЛ КАРДАНИ ОВОЗҲО

Ба мо лозим аст

Зарфи
чинӣ

Зарфи
шишагӣ

Зарфи
пластикӣ

Қошуқи
металлӣ

Тартиби иҷро

- 1 Ба зарфи чинӣ қошуқи металлиро якчанд маротиба занед ва овози аз он баромадаро гӯш кунед.
- 2 Ба зарфи шишагӣ қошуқи металлиро якчанд маротиба занед ва овози аз он баромадаро гӯш кунед.
- 3 Ба зарфи пластикӣ қошуқи металлиро якчанд маротиба занед ва овози аз он баромадаро гӯш кунед.

Чашмони худро пӯшед. Овозҳои аз зарфҳо баромадаро фарқ кунед.

Овози аз кадом зарф баромада ба шумо писанд омад?

Ҳангоми ҷисмҳо ба ҳамдигар
бархӯрдан овоз мебароранд.

**Манбаъҳои овози мусиқӣ ва
пурғавғоро муайян кунед.**

БОБИ 9 ҲАРАКАТ

Мавзӯи 31 ҲАРАКАТ ЧИСТ?

Чӣ гуна ҳаракатҳоро мебинед?

Дар атрофамон чиҳо ҳаракат мекунанд?
Кадоме дар ҳолати беҳаракат аст?

Ҳангоми дар арғамчин
паридан, дарахтон, гулҳо
ва хонаҳо гӯё ба ҳаракат
даромада барин маълум
мешаванд.
Барои чӣ?

Ҳаракат ба пеш, ба қафо,
ба рост, ба чап, ба боло ва ба
поён равона карда мешавад.

STEM Engineering & Technology

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 32 ҲАРАКАТ ЧӢ ГУНА БА ВУҶУД МЕОЯД?

Ба мо лозим аст

Тартиби иҷро

1. Аз қоғаз самолёт созед.
2. Самолётро дар ҳаво парронед.
3. Ҳаракати самолётро мушоҳида кунед.
4. Аз дастмоли қоғазӣ парашут созед.
5. Парашутро аз боло ба поён ба ҳаракат оред.
6. Ҳаракати парашутро мушоҳида кунед.

Ҳаракат чӣ гуна
ҳосил шуд?

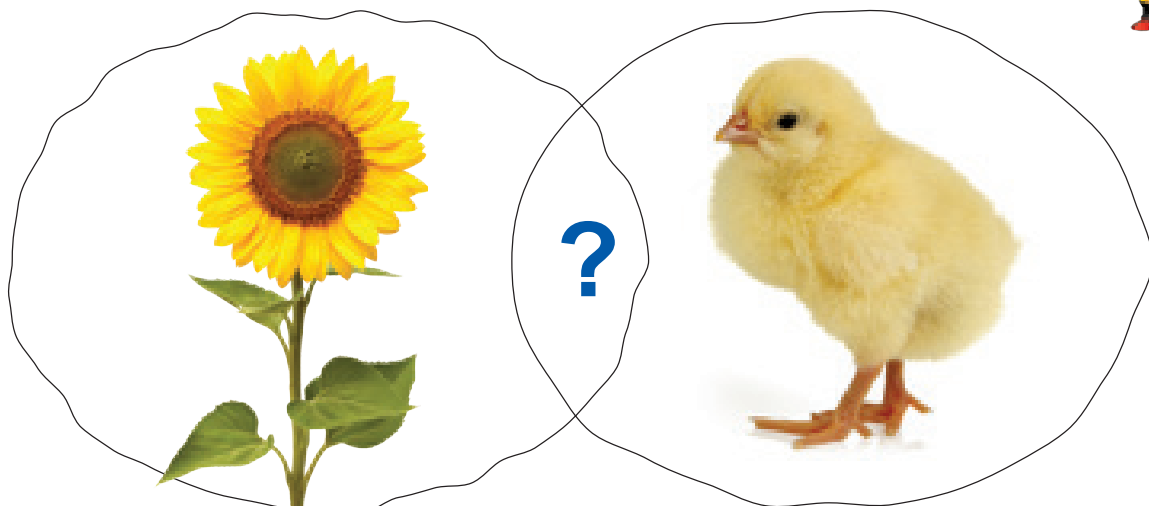
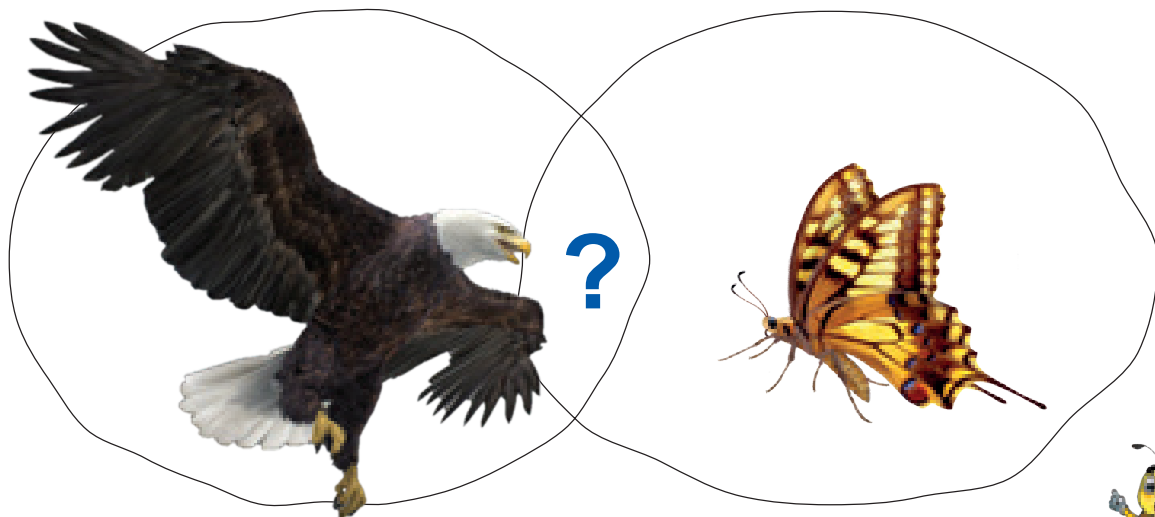
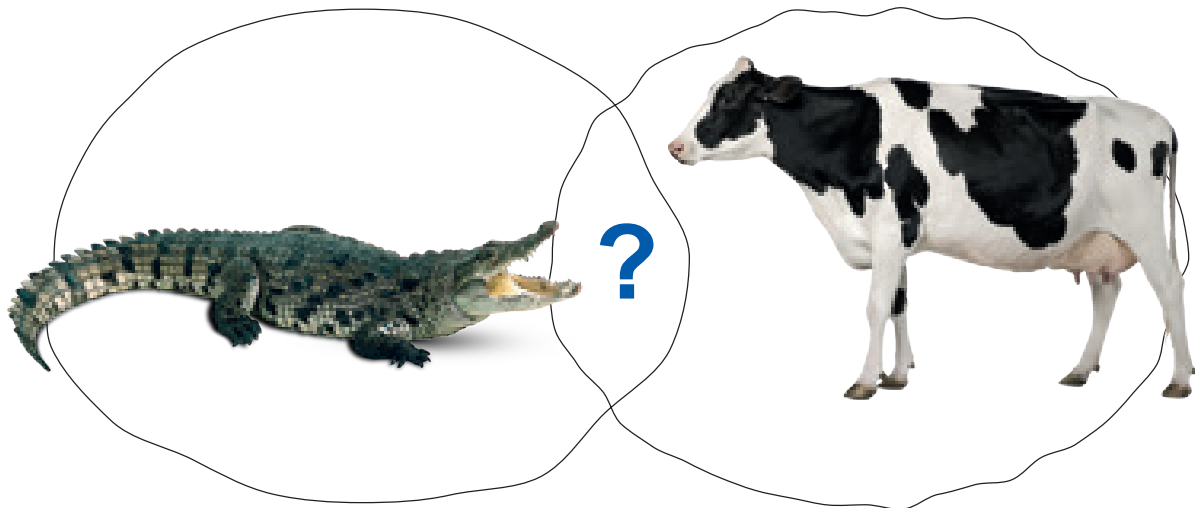
Мо ҳангоми чиз ва ашёҳоро кашидан,
тела додан, боло бардоштан ва
фаровардан ҳаракатро ҳосил мекунем.

Мавзӯи 33

ДАРСИ ҶАМЪБАСТӢ

Аломатҳои монандӣ ва фарқияти
организмҳоро гуфта диҳед

Манбаи гармиро ёбед

Аз меваҳо истифода бурда нақш (модел)-и Замин, Офтоб ва Моҳро офаред

O'quv nashri

Tabiiy fanlar

*Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
1-sinfi uchun darslik
(Tojik tilida)*

Рассом Ихволиддин Салоҳитдинов

Тарчимон Чумъаназар Эшонқулов
Муҳаррир Ҳикмат Ҳикматов
Муҳаррири бадеи Сарвар Фармонов
Муҳаррири техникӣ Акмал Сулаймонов
Мусахҳеҳ Дилафрӯз Раҳмонова
Дизайнер Дилмурод Мулла-Ахунов
Саҳифабанд Алимардон Ақилов

Ба чопаш 07.06.2021 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/8.
Гарнитураи Ариал. Кегели 18 шпондор.
Бо усули офсет чоп шудааст.
Ўзъи чопии шартӣ 10,23.
Ўзъи нашрию ҳисобӣ 11,70.
Теъдоди нашр 9220 нусха. Фармоиши №....

Дар хонаи эҷодии табъу нашри ҚММ
“O'zbekiston” нашр карда шудааст.
100011, Тошканд, кўчаи Навой, 30.

Телефон: (371) 244-87-55, 244-87-20.
Факс: (371) 244-37-81, 244-38-10.
e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz
www.iptd-uzbekistan.uz